

INVESTMENT IN HUMAN CAPITAL

Raimova Durдона Durdibay qizi¹

¹ Assistant of Tashkent State Transport University

<https://doi.org/10.5281/zenodo.4910972>

ARTICLE INFO

Received: 20th May 2021

Accepted: 25th May 2021

Online: 30th May 2021

KEY WORDS

human capital, human potential development index, investments in human capital, scientific and technical potential

ABSTRACT

The article examines the relevance of human capital development and effective use of labor potential.

ИНСОН КАПИТАЛИГА ИНВЕСТИЦИЯЛАР

Раимова Дурдона Дурдибай қизи¹

¹ Тошкент давлат транспорт университети ассистенти

MAQOLA TARIXI

Qabul qilindi: 20-May 2021

Ma'qullandi: 25-May 2021

Chop etildi: 30-May 2021

ANNOTATSIYA

Мақолада инсон капитални ривожлантириши ва меҳнат салоҳиятидан самарали фойдаланишнинг долзарблиги ўрганган.

KALIT SO'ZLAR

инсон капитали, инсон салоҳиятининг ривожланиши индекси, инсон капиталига инвестициялар, илмий-техника салоҳияти

Кириш.

Инсоният тараққиётнинг янги босқичига кадам қўйди - ишлаб чиқариш жараёни асосидаги ахборот ҳамжамияти, ахборотларни тарғиб этиш ва фойдаланиш, шу билан бирга гап фақатгина ахборот ҳақида эмас, балки авваломбор билим тўғрисида, яъни табиат ва жамият қонунлари, инсонларнинг кўникмалари ва қобилиятлари тўғрисидаги маълумотларда гавдаланган ахборотлар ҳақида бормоқда. Оммавий ишлаб чиқариш ҳукмронлик

қилган саноат иқтисодиёти ўрнига билим иқтисодиёти келмоқди, бунда ижодий, интеллектуал меҳнат муҳим аҳамият касб этади, ишчи кучи эса капитал сифатида-инсон капиталига эга бўлади.

Билимларга асосланган иқтисодиётда инсонинг умумий бойликни яратишдаги ўрни мавжуд тарзда ошади. У бошқа ишлаб чиқариш омилларига нисбатан маълум даражада юқори бўлди. Инсон, нафақат ижодий унсурларга эга репродуктив меҳнат субъекти, балки кўпинча, нафақат

тараққий этаётган қобилиятлар, юқори профессионализм, балки кенг доирадаги турли эҳтиёжларга эга ижодий меҳнат субъекти бўлди.

Таълим инсон капиталининг активи ҳисобланади. Бугунги кунда мазкур актив мамлакат илмий-техника салоҳияти ва бозор муваффақиятининг ҳал этувчи омилига айланиб боради. Рақобатда устуворлик мамлакат миқёси, бой табиий ресурслар, молиявий капитал кучи билан эмас, балки таълим даражаси ва тўпланган умумий билимлар ҳажми орқали аниқланади.

Инсон капиталини ривожлантириш, ОЎЮ ва ОЎЮдан кейинги касбий таълимни унинг марказий бўғини сифатида яхшилаш орқали МДХ республикалари, шунингдек ҳозирги кунда инсон ва меҳнат салоҳиятидан суёт фойдаланилаётган Ўзбекистонда иқтисодий оқсашни энгиш имкониятларини яратади. Шунинг учун меҳнат самарадорлигини ошириш ва инсон капиталидан фойдаланиш муаммоларини тадқиқ этиш ҳозирги кунда нафақат долзарб ҳисобланади, балки умуман ижтимоий-иқтисодий тадқиқотлар тузилмасида дастлабки ўринда илгари сурилади. Бунда таълимнинг иқтисодий жиҳатларига алоҳида эътибор қаратиш лозим, чунки тўпланган жаҳон илмий-таълим салоҳиятидан самарали фойдаланиш жамият барқарор иқтисодий ва ижтимоий ривожланишининг асосий шартига айланди.

Инсон капитални қийматининг баҳоси ва инсон капиталига инвестициялар самарадорлигига мавжуд ёндашувлар таҳлили икки асосий гуруҳга ажратиш мумкин бўлган турли ёндашувларни кўрсатди: харажатли ва даромадли. Харажатли ёндашув одатда инсон капиталига инвестицияларга тааллуқли таълим, мутахассисларнинг касбий

тайёргарлигига харажатлар ва жамиятнинг бошқа харажатлари йиғиндисини қўшишга асосланган. Даромадли тамойил мувофиқ таълим ва малака даражасига киритилган маблағлардан тушумни акс эттирувчи ишчиларнинг даромадини баҳолашни кўзда тутуди.

Методлар.

Ғарбда кенг тарқалган баланслаштирилган кўрсаткичлар тизими концепциясида «ходимлар» гуруҳига фақат юқори малакали ходимларни киритиш таклиф этилади, бунда умумий кўрсаткич Ккиэ (капитал иштирок этиши коэффиценти) қўшимча қийматни яратишда инсон капитални иштироки коэффиценти тавсифлайди:

Айнан шу орқали инсон капиталининг аҳамияти ортиши юқори малакали ходимлар ва тадбиркорлар (акционерлар (мулкдорлар)) орасидаги фарқни олиб ташлайди, чунки уларнинг мақсади бир- қўшимча қийматни ишлаб чиқиш ҳисобланади. Гарчи агар малакасиз ходимлар, ишлаб чиқариш мулкдорлари, малакали ходимлар ва тадбиркорлар орасида қарама-қаршиликлар бўлса, у ҳолда миқдорий жиҳатдан дастлабки икки гуруҳ юқори малакали ишчилар ва ходимлар, шунингдек тадбиркорларга аста-секин ўз ўрнини бўшатиб берадилар. Бунда инсон капиталининг аҳамиятини ошириш капитал-мулкнинг бой берилиши ва капитал- функцияларни кучайтиришдан иборат.

Инсон капиталига инвестицияларнинг самарадорлик кўрсаткичи ҳаддан зиёд кўп эканига қарамай, мутлақ бенуксон мезонлар мавжуд эмас. Ҳар бир муайян вазиятда конкрет шароитни ўрганиш, фақат ўзаро боғлиқ мезонлар тизими муваффақиятли татбиқ этиладиган энг яхши инвестиция мезонини аниқлаш зарур.

Бугунги кунга қадар ишлаб чиқилган моделлар таълим сифатини эмас, балки даражасини кўзда тутлади. Таълим даражаси бир томондан ишчининг малакаси, унинг касбий кўникмаси, ютуқлари, ижодий меҳнатга қобилиятига таъсир этади. Бошқа томондан, юқори даражали таълим юқори малака ва кишига юқори даромадни доим ҳам кафолатлавермайди. Ниҳоят, аниқ мотивация ва натижага йўналтирилмаган юқори таълим даражаси ва юқори малака, самарали фаолият ва юқори даромадларни таъминламайди.

Шундай қилиб, инсон капиталини баҳолашда қандай ёндашувлардан фойдаланилмасин, инсонга, унинг ижодий таълим салоҳиятига сарфланган маблағ, унга турли-туман (фақат амалдаги фоиз ставкаси билан мувофиқликда эмас) даромад ва бутун онгли меҳнатга лаёқатли ҳаётида фойда келтириши муҳим омил ҳисобланади. Бинобарин, инсонга сарфланган маблағлар барча қўйилмаларга нисбатан фойдали ва самаралидир.

Инсон капиталини эмпирик (микдорий) шаклда тасаввур қилиш мумкин, халқаро стандарт статистика кўрсаткичи - инсоннинг ривожланиш индекси (инсон салоҳиятининг ривожланиш индекси - ИСРИ) банд аҳолининг касбий таълими, ҳаёт даражаси, даромадларнинг ортиши бўйича давлат

маҳаллий статистика кўрсаткичларига мосдир (жадвалга қаранг). Бу эса, Ўзбекистон Республикасида жаҳоннинг бошқа мамлакатларига нисбатан инсон салоҳияти ортишидаги қонуний ўзгаришларни ёритиб бериш ва касбий таълим ҳамда унинг ижтимоий-иқтисодий фаол натижаларини ҳисобга олган ҳолда инсон салоҳияти ҳолатини баҳолаш имконини яратди.

Натижа ва мунозаралар.

2017-2019 йй. давомида Ўзбекистонда ИСРИнинг ортишини таҳлил қилиш, бир томондан таълим индексининг жадал ортиши (2017-2019 йй. да 0,913 ва 0,917 га етган) билан шартланган, бошқа томондан ялпи ички маҳсулот (ЯИМ) ортиши ва ҳаёт давомийлиги индексининг салбий таъсири орқали ИСРИнинг бир хилда ўсиш йўналишини аниқлаш имконини берди. ИСРИ ўрта даражада ривожланган мамлакатлар гуруҳига кирган ҳолда Ўзбекистон Республикаси таълим даражаси бўйича юқори ИСРИли мамлакатлар гуруҳи қаторидан жой олди. Бу мамлакатимиз жаҳоннинг ривожланган мамлакатлари қаторига қўшилишида зарур бўлган муҳим инсон салоҳиятига эга эканлигини англатади.

2017-2019 йй. да Ўзбекистон Республикасида ИСРИнинг ўсиши

Йил	Ўзбекис-тонда ИСРИ*	ИРСИ рейтинги	Юқори даражада ривожланган мамлакатларда ИСРИ	Ўрта даражада ривожланган мамлакатларда ИСРИ
2019	0,72	106	0,957	0,691
2018	0,72	107	0,954	0,694
2017	0,71	108	0,953	0,695

Манба: Human development statistical update. 2017-2020 у.

Хулоса

Ўзбекистон Республикасида инсоният тараққиёти индексининг минтақавий аҳамиятини қиёсий таҳлил этиш

натижасида ИСРИ ўсгани, лекин ўсиш жараёни нисбатан секин кечгани тўғрисида хулоса қилиш мумкин. Мамлакатлар

индексини қиёслаш шартли, лекин Ўзбекистон учун жуда ибратлидир.

Инсон тараққиёти индекси ўсиши йўналишида касбий маълумотга эга банд аҳолини қайта тайёрлаш даражасини ошириш муҳим аҳамият касб этади, ҳамда Ўзбекистонинг инсон капиталини юқори даражада ривожлантиришга аста-секинлик билан ҳаракатланиш йўналиши ҳам мавжуд.

Инсон капиталига инвестициялар миқдорини ошириш «билимлар иқтисодиёти»ни шакллантириш учун муҳимдир. Ўзбекистон маълумотлилик даражаси бўйича жаҳон мамлакатлари даражасига тенглашмоқда. Бироқ, мамлакат аҳолисининг билимлари сифати мамлакатда билимларга асосланган иқтисодиётни шакллантириш учун кўпинча вақт билан ҳамнафас бўлавермайди.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Ўзбекистон республикаси президенти Шавкат Мирзиёевнинг олий мажлисга мурожаатномаси. 25.01.2020.
2. Human development statistical update. 2017-2020 у.
3. «Иқтисодиёт ва таълим». – Тошкент, 2016, №3. - Б.92-95.
4. Ижтимоий соҳани модернизациялаш ва ривожлантиришнинг устувор йўналишлари. Республика миқёсидаги илмий- амалий конференция материаллари тўплами.-Тошкент, 2018й. С.202-203
5. Иқтисодиётни модернизациялаш ва диверсификациялаш жараёнида ишлаб чиқариш харажатларини камайтиришнинг методик асослари. Республика илмий-амалий анжуман материаллар тўплами. Тошкент, 2018, 14 ноябрь. С.115-116